

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ДІР ІГОР ЮРІЙОВИЧ

УДК 340.137.3 : 341.171

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ РОЗШИРЕННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО
МЕХАНІЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Ужгород – 2026

Дисертація є рукописом.

Робота виконана у ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
віцепрезидент, академік Національної
академії правових наук України,
Заслужений юрист України, директор
СКРИПНЮК Олександр Васильович,
Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
завідувач навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення прав
осіб, які постраждали від війни,
ЯРМИШ Олександр Назарович,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та
європейського права факультету права та
міжнародних відносин
ВОЛОШИН Юрій Олексійович,
Київський авіаційний університет

Захист відбудеться «2» жовтня 2026 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою:
88000, Закарпатська обл., м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Терезія ПОПОВИЧ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС та офіційний старт переговорного процесу вивели євроінтеграційну проблематику за межі прикладного міжнародно-правового чи зовнішньополітичного аналізу, перетворивши її на визначальний вектор еволюції національного правопорядку. Це вимагає від загальнотеоретичної юридичної науки докорінного переосмислення таких фундаментальних категорій, як: суверенітет, функції держави, джерела права та принципи правової системи в умовах її взаємодії з наднаціональними утвореннями. В основі цих трансформацій лежать теоретико-правові засади сучасної політики розширення ЄС, які визначають нормативно-ціннісну матрицю, механізми та межі конвергенції національних правових систем із європейським правовим простором.

Сучасні наукові розвідки свідчать, що аналіз політики розширення Європейського Союзу лише крізь призму поточного політичного моніторингу чи технічного постатейного аналізу виконання договорів є завідомо обмеженим і не дозволяє розкрити глибинні закони трансформації сучасної держави й права.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю формування нової концептуальної доктрини трансформації правової системи України під впливом принципів розширення ЄС, що еволюціонують. Оновлена у 2020 році методологія розширення ЄС трансформувала процес правової інтеграції з техніко-юридичної гармонізації у складний загальноправовий інститут, що базується на принципах посиленого політичного управління, пріоритету фундаментальних цінностей та реверсивності. З позицій теорії держави і права вказане ставить завдання щодо наукового осмислення меж впливу наднаціональних інститутів на внутрішню архітектуру державного механізму, змісту та межі правової десуверенізації, а також збереження національно-правової ідентифікації в умовах правової глобалізації.

Глибокої теоретико-правової диференціації потребує понятійно-категоріальний апарат теорії права, який наразі демонструє термінологічну розмитість щодо розмежування понять адаптації, апроксимації, гармонізації, уніфікації та транспозиції. Доктринального обґрунтування вимагає перехід від статичного сприйняття адаптації як разової рецепції норм до концепції динамічної апроксимації як спеціального методу правового регулювання, що забезпечує постійну синхронізацію національного законодавства з адаптивним *acquis communautaire*.

Особливої теоретичної ваги ця проблематика набуває в контексті функціонування правової системи України в умовах правового режиму воєнного стану, де виникає об'єктивна суперечність між необхідністю централізації державної влади та вимогами щодо підвищення стандартів верховенства права, права на судовий захист та збереження балансу гілок влади. Розробка теоретико-методологічних засад узгодження вимог політики розширення ЄС із безпековими

вимогами держави є стратегічним завданням забезпечення правової безпеки та стійкості національного правопорядку.

Таким чином, необхідність розробки цілісної загальнотеоретичної доктрини впливу теоретико-правових засад політики розширення ЄС на еволюцію правової системи України, визначення сутнісних характеристик, принципів та дефектів цього процесу в екстремальних умовах сьогодення зумовлює актуальність, високу науково-теоретичну та практичну значущість обраного напрямку дослідження.

Важливо підкреслити, що, враховуючи динаміку розвитку переговорного процесу України та ЄС, в дослідженні використано публікації, нормативні акти, офіційні джерела станом на липень 2026 року.

Необхідно відзначити, що питання, які окреслюються в межах дисертаційного дослідження, ставали неодноразово предметом наукових розвідок українських та зарубіжних вчених з різних галузей права: Ю. Г. Барабаша, О. В. Батанова, І. А. Березовська, Д. М. Белова, Ю. М. Бисаги, О. О. Бурлаки, О. К. Вишнякова, І. А. Грицяка, Л. М. Дешко, І. В. Дробуш, Г. В. Задорожньої, В. В. Копійки, Л. А. Луць, О. В. Марцеляка, В. І. Муравйов, Н. А. Мяловицької, М. П. Орзіха, Р. А. Петрова, Я. О. Рогача, О. В. Скрипнюка, Т. М. Слінько, О. В. Совгирі, Н. В. Стецюк, В. Л. Федоренко, О. Ю. Черняк, Т. В. Чехович, В. М. Шаповала, С. В. Шевчука, Ю. С. Шемшученка, В. В. Шишко та ін.

Окрему увагу з погляду теоретико-правових засад функціонування ЄС, змін правопорядків країн-членів ЄС та України, приділяли такі науковці: М. О. Баймуратов, О. І. Биркович, Ю. О. Волошин, В. В. Копча, М. В. Кордон, В. М. Косович, Т. П. Попович, О. М. Руднєва, М. В. Савчин, О. В. Скрипнюк, О. Я. Трагнюк, В. А. Устименко, І. В. Яковюк, О. Н. Ярмиш тощо.

Серед закордонних вчених зазначену проблематику досліджували А. Азоулай, В. Ангель, С. Аронін, К. Арчік, М. Бекер, М.-Е. Беланджер, Г. Берман, Д. Бечев, Ф. Бібер, Т. Богаертс, Т. Бьохмельт, І. Вільямс, К. Віт, Р. Гобель, Г. Граббе, С. Гіальдіно, В. Джакобі, А. Інотай, М. Йовановіч, Д. Кауфманн, Х. Лаерманс, М. Лазаревіч, Р. Лепперт, К. Пістор, М. Поллак, П. Рузенс, С. Суботіч, Е. Фендель, Дж. Фієльстул, Н. Фішер, Т. Фрейбург тощо.

При цьому погляди теоретиків на означені проблеми досить суперечливі, зважаючи на їхню прихильність до європейського вектора України. У випадку іноземних дослідників на їхні позиції також впливає країна походження, що відображається на тому, як вони тлумачать особливості переговорного процесу між Україною та ЄС. Тому існує потреба в комплексному та всебічному вивченні теоретико-правових основ політики розширення ЄС з урахуванням правових механізмів європейської інтеграції України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень, прийнятої Національною академією правових наук України на період 2021–2025 років. Дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Тематика дослідження входить у комплексні теми: «Європеїзація публічного права України в контексті виконання умов приєднання до ЄС: рушії, впливи, виклики війни» (номер державної реєстрації 0123U102651) та «Удосконалення правового забезпечення публічного адміністрування в контексті євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0118U004531).

Метою роботи є комплексне і всебічне дослідження найважливіших теоретичних і практичних проблем теоретико-правових засад політики розширення ЄС, встановлення шляхів вирішення таких проблем; формування цілісної концепції реалізації правового механізму європейської інтеграції України.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження поставлено такі **завдання**:

1) здійснити теоретико-методологічний аналіз поняття та юридичної природи ЄС як унікального наднаціонального політико-правового утворення, систематизувавши класифікацію його політичних, правових та соціально-економічних ознак;

2) обґрунтувати концептуальні засади розуміння правопорядку Європейського Союзу як автономної, ієрархічно структурованої регіональної системи;

3) систематизувати теоретико-методологічний інструментарій дослідження європейської інтеграції, розкривши сутність доктринальних концепцій правової конвергенції, інституційної європеїзації та трансформації державного правопорядку під впливом наднаціонального чинника;

4) концептуалізувати політику розширення ЄС з позицій загальної теорії держави і права як складний нормативно-інституційний механізм, проаналізувавши зміну її парадигми на різних етапах розвитку ЄС;

5) здійснити порівняльно-правовий аналіз еволюції та специфіки переговорного процесу щодо членства в ЄС держав Центральної та Східної Європи, виокремивши універсальні закономірності й адаптивні практики, можливі для використання в українському контексті;

6) сформулювати теоретико-правове обґрунтування сутності переговорного процесу між Україною та ЄС як двовимірного юридично-політичного феномена;

7) розкрити зміст та юридичну природу правових механізмів інституційного забезпечення переговорного процесу України та ЄС, визначивши напрями оптимізації української переговорної архітектури;

8) розробити загальнотеоретичну модель стадійності юридичного процесу приєднання України до ЄС, визначивши нормативно-процедурний зміст його основних етапів;

9) здійснити теоретико-правову типологію факторів детермінації становлення та еволюції правовідносин між Україною та ЄС;

10) дослідити генезу та сучасний стан формування і розвитку правового механізму забезпечення європейської інтеграції України, розкривши еволюцію конституційно-правового закріплення євроінтеграційного вектора;

11) визначити юридичні механізми євроінтеграційних процесів, закладені

в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, обґрунтовуючи зіставлення та відмінності між процедурами виконання Угоди про асоціацію та безпосередніми переговорами про членство;

12) проаналізувати особливості правової регламентації процесу забезпечення відповідності України вимогам членства в ЄС з урахуванням досвіду переговорів держав-членів та визначити засади дворівневої системи цілей євроінтеграційного процесу;

13) поглибити понятійно-категоріальний апарат теорії права щодо термінів «адаптація», «апроксимація», «гармонізація», «уніфікація» та «транспозиція», обґрунтувавши теоретико-методологічні засади реалізації принципу «мінімальної необхідної адаптації», концепції динамічної апроксимації та функціонування правової системи в умовах воєнного стану;

14) з'ясувати юридичну природу, імперативний характер та наслідки моніторингу прогресу України в досягненні критеріїв вступу до ЄС для національної правової системи, а також розробити проєкт Стратегічної дорожньої карти вдосконалення механізму адаптації законодавства України до *acquis* ЄС.

Об'єктом дослідження є загальнотеоретичні закономірності, нормативно-ціннісні засади та інституційно-функціональні тенденції еволюції наднаціонального правопорядку Європейського Союзу і національних правових систем у процесі їхньої правової конвергенції, інституційної європеїзації та трансформації під впливом політики розширення ЄС та вплив таких процесів на український правопорядок.

Предмет дисертаційного дослідження – теоретико-правові засади, доктринальні концепції та юридичні механізми реалізації політики розширення ЄС, закономірності трансформації державного суверенітету, систем джерел права та державних інститутів, а також понятійно-категоріальний апарат, нормативно-процедурна стадійність і стратегічні вектори розбудови правового механізму європейської інтеграції України.

Методи дослідження. У процесі дослідження було застосовано філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Зважаючи на специфіку предмета дослідження, що торкалась як наднаціонального, так і національних правопорядків, правопорядку України з погляду процесів європейської інтеграції, для здійснення дослідження застосовувався *діалектичний метод*, який дозволив дослідити розвиток та еволюцію політики розширення ЄС від «технічної» процедури 1990-х років до політично керованого процесу за новою методологією 2020 року (підрозділи 1.3, 2.1), поняття «адаптації» від простого перекладу норм до «динамічної апроксимації» та глибинної трансформації інституцій (розділи 3, 4); *герменевтичний метод* було застосовано для виходу за межі буквального прочитання тексту закону до розуміння його мети, де адаптація передбачає досягнення цілей правового регулювання, а не просто створення ідентичного тексту (розділи 3, 4); *метод моделювання* було використано для формулювання авторської позиції щодо гібридної системи інституційного забезпечення процесів євроінтеграції для України: поєднання сильного урядового органу з правом вето та спеціальної

парламентської процедури, а також переходу від моделі статичної адаптації (переклад текстів) до моделі динамічної апроксимації, яка враховує зміни в праві ЄС у реальному часі (розділ 4); *метод аналізу* був застосований для здійснення ретроспективного (історико-правового) аналізу процесів європейської інтеграції та політики розширення ЄС (розділи 1, 2); шляхом *структурно-функціонального аналізу* досліджено архітектуру інституційного забезпечення адаптації законодавства, виокремивши специфічні функції національних координаційних органів та парламентських комітетів (розділи 3, 4); *метод синтезу* був застосований на етапі формулювання висновків та дозволив оцінити досліджувані процеси як цілісну правову категорію (розділи 1, 2); *методи індукції* та *дедукції* застосовано для формування узагальнень щодо перспектив набуття повноправного членства України в ЄС та механізмів його забезпечення (розділ 3, 4); *формально-логічний метод* став основою структурованості та послідовності дослідження та забезпечив наукову обґрунтованість кожного етапу наукової роботи, переконливість і доказовість отриманих наукових висновків та практичних рекомендацій (розділи 1, 2, 3, 4).

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що представлене дисертаційне дослідження є одним із перших узагальнень науково-теоретичних та прикладних напрацювань теоретико-правових засад політики розширення Європейського Союзу в контексті реалізації правового механізму європейської інтеграції України, в якому виявлено неоднозначність науково-теоретичних поглядів у цій сфері, проведено глибоке порівняльно-правове дослідження концепцій розширення ЄС, та ймовірного членства України в ЄС в близькій перспективі. Дисертаційне дослідження є новим для юридичної науки комплексним баченням політики розширення Європейського Союзу, а також формування уявлення про правовий механізм європейської інтеграції України, за результатами якого зроблено висновки про можливість використання прогресивного досвіду країн-членів ЄС для вдосконалення українського правопорядку. У межах дослідження отримано такі результати, що містять наукову новизну:

уперше:

– виокремлено класифікацію ознак, що характеризують ЄС як унікальне утворення: 1) *політичні ознаки*: заснованість на засадах рівності та невідчужуваності суверенітету держав; тривалість об'єднання, що побудована на стабільності інституційної системи та політичних рішеннях держав-членів; суб'єктність ЄС у межах міжнародної комунікації, яка погоджена всіма державами-членами в рамках установчих договорів; право вільного виходу зі складу ЄС; 2) *правові ознаки*: заснування на підставі установчих договорів; організаційно-правова єдність та багаторівневність інституційної системи; взаємопов'язаність національних правопорядків із правопорядком Євросоюзу; обмежена установчими договорами компетенція ЄС; спільне громадянство; 3) *соціально-економічні ознаки*: захист усіх громадян на засадах рівності, недискримінації, толерантності; спільна економічна система та валюта;

– обґрунтовано необхідність дослідження теоретико-правових засад політики розширення ЄС через сукупність гносеологічних, методологічних та

державотворчих причин: а) осмислення фундаментальної трансформації державного суверенітету; б) подолання дефіциту демократичної легітимності та ефекту поверхневих реформ; в) розв'язання фундаментальних колізій між правопорядками різних рівнів; г) обґрунтування унікального правового шляху євроінтеграційних процесів України;

– визначено політику розширення ЄС з погляду теоретико-правового дослідження як складний механізм правової конвергенції та системної інституційної європеїзації, що забезпечує інтеграцію національної правової системи країни-кандидата до автономного регіонального правопорядку ЄС, зумовлюючи якісну трансформацію змісту державного суверенітету, еволюцію системи джерел права та модернізацію державного апарату під впливом наднаціонального інституційного контролю;

– запропоновано визначати систему сегментованої європейської інтеграції як сукупність політик, які демонструють варіативність компетенцій Євросоюзу та держав-членів, а також держав-нечленів, у різних сферах та на різних територіальних просторах, що зберігає свою інституційність, визначену установчими договорами;

– визначено двомірність процесу переговорів про вступ до ЄС через призму політичних (внутрішніх і зовнішніх) та технічних чинників;

– запропоновано ключові напрямки оптимізації національної інституційної української переговорної системи: 1) формування деполітизованого кадрового ядра та збереження інституційної пам'яті; 2) інституціоналізація національного діалогу з питань ЄС для структурування впливу громадянського суспільства; 3) модернізація парламентського виміру: баланс між швидкістю та легітимністю; 4) створення гібридного моніторингового механізму для Кластера 1 «Основи»; 5) децентралізація переговорної експертизи та залучення місцевого самоврядування;

– визначено особливості розширення та поглиблення співпраці України та ЄС, що включають такі: 1) ціннісні; 2) економічні; 3) правові; 4) внутрішньоєвропейські; 5) внутрішньонаціональні;

– обґрунтовано дворівневу систему цілей процесу інтеграції, у якій зацікавлені держави-члени ЄС і сам ЄС, де також беруть участь треті країни, як Україна, що перебувають на різному рівні у відносинах з ЄС;

– визначено такі етапи реалізації механізму білатералізації переговорної рамки: політичне блокування, включення до показників відповідності вимогам, легітимізація вимог через Раду ЄС, постмоніторинг;

– виокремлено правові, економічні, політичні та інвестиційні особливості моніторингу прогресу України в досягненні критеріїв вступу до ЄС:

– запропоновано проєкт Стратегічної дорожньої карти удосконалення механізму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) із визначенням загальних положень та оцінки поточного стану; інституційної реформи координаційного механізму; вдосконалення законодавчої процедури (парламентські процедури); стратегічного планування та фінансової верифікації; пріоритезації Кластера 1 «Основи» та моніторингу; зовнішньополітичного супроводу;

удосконалено:

- наукову позицію щодо необхідності розширення спільної безпекової компетенції ЄС у напрямку військової співпраці, що можна визначати новим етапом європейської інтеграції як для країн-членів, так і для третіх країн;

- концепцію розуміння регіонального правопорядку ЄС. Запропоновано визначати його як автономну, ієрархічно структуровану систему правових норм, принципів та інституційних механізмів, що виникли на основі установчих договорів, мають наддержавну природу та спрямовані на регулювання відносин між державами-членами, інституціями ЄС та приватними особами в межах переданих державами суверенних повноважень;

- визначення правової природи ЄС. Запропоновано його розглядати як унікальне політико-правове утворення, засноване на партнерстві між суверенними європейськими державами, які об'єднані спільними цінностями і цілями з особливостями інституційної, економічної, валютної систем;

- розуміння процесів адаптації законодавства та переговорного процесу, які визначено як взаємопов'язані, але не взаємовиключні, де гармонізація і транспозиція мають різне значення та правові наслідки для відносин країни-кандидата та ЄС;

- підходи до визначення ефективності переговорного процесу в межах вступу до ЄС. Запропоновано виокремлювати такі передумови для ефективного просування переговорним процесом щодо вступу до ЄС: а) ефективна інституційна система; б) ефективна система координації реформ; в) ефективна законодавча система;

- розуміння механізмів формування дворівневої системи розширення ЄС через економічну та політичну складові;

- тлумачення адаптації національного законодавства через ознаку багатовимірності: макроекономічному вимірі – через інструмент включення в глобальний ринок; політичному – через зовнішні застереження запобігання авторитаризму та обмеженого впливу; юридичному – через механізм правової конвергенції (наближення);

набуло подальшого розвитку:

- розуміння ознак, що характеризують правопорядок ЄС як регіональний (автономність, пряма дія, верховенство, динамічність, інституційна самодостатність);

- відмежування понять асоційованого членства та членства в ЄС як окремих видів співпраці між Євросоюзом та третіми країнами, які мають різні економічні, політичні та правові наслідки й односторонній характер з погляду третьої держави;

- позиція щодо функціональної сегментованості європейської інтеграції як її унікальної особливості, яка полягає в тому, що всі утворення та політики, які функціонують у межах ЄС, не виступають окремими суб'єктами із особливими юрисдикціями, кожна з яких має власну організацію, а є єдиним союзом зі спільним сегментованим організаційним ядром та територіальним розширенням, яке залежить від функцій у межах певної компетенції;

- дослідження викликів політики розширення ЄС. Запропоновано

визначати *внутрішньоєвропейські виклики*: геополітичні; розбіжність у розумінні політики розширення ЄС; політична готовність до розширення; відступ від демократичних засад розвитку; безпекові, економічні, соціальні застереження громадян Євросоюзу; низька залученість громадянського суспільства до процесів розробки політики розширення та прийняття рішень щодо нього; *зовнішньоєвропейські виклики* (виклики для країн-кандидатів): геополітичні; безпекові, економічні, соціальні застереження громадян; внутрішні дебати щодо доцільності вступу до ЄС, низька обізнаність громадян про переваги Європейського Союзу та наслідки вступу до нього; відступ від демократичних засад розвитку;

- визначення етапів процедури вступу країни до ЄС. Запропоновано виділяти такі етапи: подання та розгляд заявки на членство до ЄС; отримання офіційного статусу країни-кандидата; офіційні переговори; розробка угоди про приєднання; підписання та ратифікація угоди про приєднання; набуття офіційного статусу країни-члена ЄС;

- відмежування процесів адаптації законодавства в межах угод про асоціацію та переговорів про членство. Доведено, що переговори не є лише процесом адаптації законодавства, а включають також комплекс заходів економічного, інституційного, політичного та просвітницького характеру;

- наукові погляди щодо доцільності реформування переговорних процесів щодо вступу до ЄС у частині запровадження поетапної моделі та посилення механізму обмеження зловживанням традиційними членами правом голосу та вето в питаннях просування країни-кандидата;

- розуміння ЄС як інтеграційної міжнародної системи, яка містить ознаки інших міжнародних систем, але характеризується спільними економічними, правовими, міграційними, безпековими політиками, що мають тенденцію до поглиблення та розширення, без втрати національного суверенітету країн-членів;

- визначення відмінностей процесів європеїзації та європейської інтеграції, де європеїзація є ширшим за суб'єктним складом процесом та наслідками явищем, аніж європейська інтеграція;

- бачення асиметричного характеру угод про асоціацію, де політика асоціації визначається вимогами ЄС щодо правил (темпу, ступеню і змісту відносин асоціації), а третя країна погоджується на них та бере на себе зобов'язання з удосконалення національного правопорядку, економічної та політичної систем;

- відмежування асоційованого членства та статусу асоційованих країн. Позитивно оцінюючи ідею створення механізму запровадження статусу асоційованого членства для окремих країн, що перебувають у переговорному процесі з ЄС, обґрунтовано, що розробка таких механізмів може стати стримувальним фактором до розгляду заяв на членство до ЄС, зокрема України. Тому цей шлях має йти паралельно, разом із процесом вступу, він не має ставати на перешкоді переговорному процесу з тими країнами, які наразі мають статус кандидатів;

- розуміння понять «апроксимація», «адаптація», «гармонізація» та «уніфікація», які запропоновано вирізняти за суб'єктним складом, об'єктним та

наслідками для різних рівнів правопорядків.

Практичне значення одержаних наукових результатів полягає у тому, що результати дослідження, сформульовані висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – у подальших наукових дослідженнях особливостей політики розширення Європейського Союзу, а також впливу таких процесів на формування українського правопорядку;

- у правозастосовчій сфері – при розробці рекомендацій до удосконалення переговорного процесу між Україною та ЄС (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Міністерства закордонних справ України від 12.08.2026 року);

- у законотворчій сфері – у процесі підготовки та удосконалення українського правового механізму європейської інтеграції України (Лист Комітету Верховної ради з питань інтеграції України до Європейського Союзу від 17.08.2026 року, Акт про впровадження результатів дисертації Урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції від 17.08.2026 року);

- у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників і навчальних посібників з права Європейського Союзу та інших навчальних дисциплін євроінтеграційного спрямування.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем особисто; усі результати цієї роботи, а також сформульовані у ній висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі власних авторських досліджень. Для аргументації деяких висновків у роботі використано праці інших науковців, на які зроблено посилання. З колективних наукових праць у дисертаційній роботі використано лише авторські ідеї та положення. Деякі статті, що відображають результати роботи, написані у співавторстві. Особистий внесок здобувача у цих статтях полягає:

- «Право людини на стерилізацію: медико-правовий аспект» – в дослідженні загальних принципів права людини на стерилізацію з точки зору права, зокрема розвитку правового регулювання в Україні, в тому числі через призму судової практики ЄСПЛ та законодавства ЄС;

- «Удосконалення інформаційно-правового забезпечення судової системи України: досвід Європейського суду з прав людини» – в обґрунтуванні необхідності суттєвої модернізації існуючих систем автоматизації судів для інтеграції з європейськими системами та покращення аналітичних можливостей для обробки великих наборів даних;

- «Правова система Європейського Союзу: суттєві риси та тенденції сучасного розвитку» – в аналізі підходів до розуміння правової системи ЄС, його взаємодії з національними правовими нормами та впливом сучасних міжнародно-правових процесів на це;

- «Права людини в контексті трансгуманістичної медицини: етичні та правові аспекти» – в розгляді розвитку трансгуманістичних ідей на їх впливу на правопорядки щодо забезпечення прав людини, особистої свободи.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію було попередньо розглянуто на засіданні кафедри міжнародного права ДВНЗ «Ужгородський

національний університет». Окремі висновки, положення та рекомендації були представлені на міжнародних науково-практичних конференціях та правових школах, зокрема: «Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти» (м. Ужгород, 18-19 квітня 2023 року), «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 року), «Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації» (м. Київ, 27 червня 2023 року), «Права людини і громадянина під час дії воєнного стану» (м. Харків, 8 грудня 2023 року), «78-а підсумкова наукова конференції професорсько-викладацького складу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, 2024 рік), «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 23 лютого 2024 року), «Міжнародне економічне співробітництво: аналіз стану, реалії і проблеми» (м. Ужгород, 23-24 лютого 2024 року), «Закарпатські правові читання. Релокація в умовах екстраординарних правових режимів» (м. Ужгород, 25–26 квітня 2025 року), «Зовнішньоекономічні відносини України в умовах російсько-української війни» (м. Київ, 23 жовтня 2025 року).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації висвітлено у 33 наукових працях, серед яких 24 наукові статті (14 з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, 7 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 4 статі у виданнях, що включені до наукометричних баз даних Scopus / Web of Science), та 9 тезах наукових доповідей і повідомлень, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та міжнародних правових школах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, структурованих у чотирнадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 9 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 460 сторінок. Список використаних джерел нараховує 502 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, його завдання, об'єкт, предмет, методологію, викладено наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, наведено дані про їх апробацію і публікації здобувача, його особистий внесок, а також у ньому містяться відомості про структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження європейської інтеграції як чинника формування нового правопорядку» складається з чотирьох підрозділів, у яких висвітлено поняття та правову природу Європейського Союзу, розкрито специфіку його правопорядку як регіонального правового феномена, систематизовано теоретичні й методологічні засади дослідження європейської інтеграції та проаналізовано еволюційну зміну парадигми політики розширення ЄС.

Підрозділ 1.1. «Поняття та правова природа Європейського Союзу» присвячено поглибленому теоретико-правовому аналізу юридичної сутності та доктринальних концепцій правової природи Європейського Союзу. Вказано, що у науковій думці співіснують різноманітні підходи щодо кваліфікації ЄС: від класичної міжнародної міжурядової організації до конфедеративних чи федеративних утворень, квазі-держави або політичної системи *sui generis*. На основі аналізу установчих документів (Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування ЄС) доведено, що ЄС виступає як унікальне наднаціональне політико-правове утворення, побудоване на основі добровільного об'єднання суверенних держав задля досягнення спільних цілей та цінностей.

Правова сутність Європейського Союзу характеризується специфічною тривимірною системою ознак. Політичні ознаки відображають заснованість об'єднання на засадах рівності та невідчужуваності державного суверенітету, тривалість та інституційну стабільність, суб'єктність у межах міжнародної комунікації та право вільного виходу держав-членів зі складу Союзу. Правові ознаки охоплюють первинне заснування на підставі установчих договорів, наявність багаторівневої інституційної системи, пряму дію та примат норм права ЄС, а також обмежену договорами компетенцію та інститут спільного громадянства. Соціально-економічні ознаки включають захист прав і свобод громадян на засадах рівності й толерантності, функціонування єдиного внутрішнього ринку, спільну економічну та монетарну системи.

У підрозділі критично проаналізовано концепції провідних західних і вітчизняних вчених. Звернуто увагу на те, що на відміну від класичних міжнародних організацій, які функціонують на основі координаційного співробітництва, Європейський Союз володіє автономними правотворчими повноваженнями та інституційним механізмом забезпечення імперативності своїх норм. Водночас перенесення класичної теорії федералізму на правову реальність ЄС є некоректним, оскільки ЄС не володіє компетенцією визначати власну компетенцію та спирається на суверенну волю держав-членів, які виступають бенефіціарами договорів. Таким чином, правова природа ЄС постає як динамічний наднаціональний порядок, що об'єднує риси міжурядової співпраці та наддержавної інтеграції.

У підрозділі 1.2. *«Розуміння правопорядку Європейського Союзу як регіонального правового феномена»* розкрито сутність та функціональні характеристики правопорядку Європейського Союзу як самостійної регіональної правової системи. Обґрунтовано, що правопорядок ЄС є автономним юридичним феноменом, який сформувався на стику міжнародного та внутрішньодержавного права, проте зберігає власну системно-структурну цілісність, нормативну ієрархію та інституційну самодостатність.

Дослідження свідчить, що специфіка регіонального правопорядку ЄС виражається через фундаментальні доктринальні принципи прямої дії, верховенства та системної єдності структури права. Визначальну роль у конструюванні цього правопорядку відіграє прецедентна практика Суду Європейського Союзу, який у своїх рішеннях обґрунтував виникнення нового правопорядку міжнародного права, на користь якого держави обмежили свої

суверенні права. На підставі аналізу концепції конституційного плюралізму та моделі кооперативного федералізму», виокремлено співіснування декількох вимог щодо верховенства з боку наднаціонального суду та національних конституційних судів, що створює простір продуктивної юридичної співпраці, яка вирішується через принцип співробітництва, закріплений у ст. 4 (3) Договору про ЄС.

Встановлено, що правопорядок ЄС пройшов еволюцію від суто економічного регулятора спільного ринку до цілісної нормативно-аксіологічної системи, покликаної захищати верховенство права, демократичні стандарти та основоположні права людини (зокрема через інкорпорацію Хартії основних прав ЄС). Взаємодія між регіональним правопорядком ЄС та національними правовими системами носить характер динамічної міжсистемної конвергенції, де наднаціональні норми справляють трансформуючий вплив на внутрішнє право країн-кандидатів та країн-членів, забезпечуючи юридичну уніфікацію при збереженні поваги до національної конституційної ідентичності.

У підрозділі 1.3. *«Теоретичні та методологічні засади дослідження європейської інтеграції»* систематизовано доктринальний інструментарій та аксіологічні засади дослідження інтеграційних процесів у юридичній науці. Доведено необхідність комплексного застосування гносеологічних, методологічних та державознавчих підходів для аналізу трансформацій, яких зазнає державна правова система в ході зближення з ЄС.

В основу методологічного підґрунтя дослідження покладено поєднання онтологічно-суб'єктних засад (вчення про суверенітет, доктрину наднаціональності та феномен правопорядку *sui generis*), аксіологічно-методологічних засад (формально-юридичний аналіз ст. 2 та ст. 49 Договору про ЄС, фундаментальних цінностей верховенства права та прав людини), нормативних засад (ієрархічне вчення про джерела первинного та вторинного права ЄС) та інституційно-правозастосовних засад (механізми адаптації та алгоритм приєднання). Обґрунтовано поняття та роль «інституційної європеїзації», яка охоплює не лише переклад та гармонізацію нормативних текстів, а й глибоку перебудову державного апарату, судових і правоохоронних органів відповідно до європейських стандартів урядування.

Особливу увагу приділено концептуалізації трансформації функціонального змісту державного суверенітету. На відміну від застарілих уявлень про суверенітет як абсолютну й неподільну властивість державної влади, в умовах євроінтеграції відбувається перехід до концепції спільного або делегованого здійснення суверенних повноважень. Для України, як держави-кандидата, теоретико-правове осмислення цих процесів є запорукою розробки ефективної наукової доктрини, яка дозволяє гармонійно поєднати вимоги національної безпеки й оборони в умовах воєнного правового режиму з імперативами глибокої юридичної конвергенції.

У підрозділі 1.4. *«Політика розширення Європейського Союзу: поняття, особливості, зміна парадигми на різних етапах розвитку ЄС як політико-правового утворення»* проаналізовано генезу, нормативну архітектуру та еволюційну зміну парадигми політики розширення Європейського Союзу з

моменту створення Співтовариств до сучасного етапу. З позицій загальної теорії держави і права політику розширення визначено як складний нормативно-інституційний механізм правової конвергенції та інституційної європеїзації, що регулює умови, процедури й межі залучення нових держав до автономного правопорядку ЄС.

Ретроспективний аналіз показав, що якщо на ранніх етапах розширення (1970–1980-ті роки) приєднання нових членів базувалося переважно на геополітичному консенсусі та дипломатичних домовленостях, то після закріплення Копенгагенських критеріїв (1993 р.) процес набув чітко вираженого правового характеру з жорстким застосуванням нормативної обумовленості. Виокремлено ключові внутрішньоєвропейські виклики політики розширення (розбіжності у розумінні пріоритетів між державами-членами, «втома від розширення», загрози авторитаризму та побоювання щодо погіршення інституційної керованості ЄС) та зовнішньоєвропейські виклики (безпекові ризики, економічний розрив, відсутність належної комунікації з громадянським суспільством).

Обґрунтовано, що затвердження у лютому 2020 року оновленої Методології розширення ЄС ознаменувало фундаментальну зміну парадигми, де відбувся перехід від технократичної та лінійної моделі до політично керованого процесу. Нова методологія структурувала 35 переговорних розділів у шість тематичних кластерів, поставивши у центр усього процесу Кластер 1 «Основи» (Fundamentals). У зв'язку з цим посилилася негативна обумовленість (можливість затримки, заморожування чи зворотного перегляду закритих розділів у разі регресу реформ), а також відродилася тенденція білатералізації переговорних рамок, коли окремі держави-члени активніше використовують право вето для просування власних двосторонніх вимог.

Розділ 2 «Гене́за переговорного процесу щодо членства в Європейському Сою́зі» складається з чотирьох підрозділів, у яких проаналізовано історичний досвід та особливості переговорного процесу країн Центральної та Східної Європи, викладено теоретико-правове обґрунтування переговорного процесу України з ЄС, розкрито інституційну архітектуру його забезпечення та деталізовано процедурні етапи приєднання.

У підрозділі 2.1. *«Особливості переговорного процесу щодо членства в ЄС держав Центральної та Східної Європи»* здійснено порівняльно-правовий аналіз історичного досвіду та інституційно-процедурних особливостей переговорів про вступ до ЄС держав Центральної та Східної Європи (велике розширення 2004–2007 років), а також держав Західних Балкан. Зазначений аналіз дозволив виокремити як універсальні закономірності правової адаптації, так і специфічні помилки, які мають бути враховані в українській переговорній практиці.

У підрозділі детально висвітлено роль передвступної фінансово-технічної допомоги ЄС через спеціалізовані інструменти, які забезпечували інституційну розбудову та підготовку аграрного й інфраструктурного секторів кандидатів до вимог Єдиного ринку. Досвід Польщі, Чехії, Угорщини та Хорватії свідчить, що ключовими факторами успіху виступили висока адміністративна спроможність,

наявність консолідованого політичного консенсусу, створення стійкого деполітизованого ядра урядових експертів та активне залучення інститутів громадянського суспільства.

Водночас досвід країн Західних Балкан (Чорногорія, Сербія, Північна Македонія) продемонстрував ризики затягування переговорного процесу внаслідок формального виконання вимог, наявності невирішених двосторонніх спорів та зростання скептицизму всередині ЄС. Встановлено, що тривала стагнація переговорів виснажує реформаторський потенціал суспільства. Це обґрунтовує доцільність впровадження елементів моделі поетапної інтеграції, яка передбачає поступовий допуск країни-кандидата до окремих секторів ринку та фінансових фондів ЄС у міру закриття відповідних кластерів ще до моменту підписання остаточного Договору про приєднання.

У підрозділі 2.2. *«Теоретико-правове обґрунтування переговорного процесу України та ЄС»* викладено авторську концепцію теоретико-правового обґрунтування переговорного процесу між Україною та Європейським Союзом як двовимірного юридично-політичного феномена. У структурі цього феномена виокремлено зовнішньополітичний детермінант (узгодження геополітичних та національних інтересів 27 держав-членів й України) та формально-юридичний детермінант (техніко-нормативна транспозиція понад 30 тисяч актів *acquis communautaire*).

Нормативно-правовою основою проведення переговорів виступає ст. 218 Договору про функціонування ЄС у поєднанні зі ст. 49 Договору про ЄС. З юридичної точки зору переговори про вступ не є дебатами щодо зміни змісту норм права ЄС, а виступають процесуальним механізмом узгодження строків, умов, технічних адаптацій та перехідних періодів, протягом яких країна-кандидат зобов'язується імплементувати *acquis communautaire* у повному обсязі. Розглянуто двосторонній характер переговорних позицій. Країна-кандидат готує свої позиції по кожному з розділів, тоді як ЄС формує спільну позицію, ухвалену односторонньо всіма державами-членами Ради ЄС.

Обґрунтовано, що переговорний процес України з ЄС функціонує в умовах складної взаємодії принципу власного внеску та принципу політичного дискреційного розсуду інституцій ЄС. Застосування оновленої Методології 2020 року вимагає від України одночасного дотримання високих вимог Кластера 1 «Основи» (антикорупційна інфраструктура, реформа судочинства, публічне урядування) протягом усього переговорного треку, оскільки будь-який регрес у цих сферах юридично блокує можливість просування за іншими секторальними кластерами.

У підрозділі 2.3. *«Правові механізми інституційного забезпечення переговорного процесу України та ЄС»* розкрито структуру, функціональні зв'язки та напрями оптимізації правового механізму інституційного забезпечення переговорного процесу. Інституційна архітектура переговорів є багаторівневою системою, що об'єднує наднаціональні інституції ЄС (Європейська рада, Рада ЄС, Європейська комісія), міжурядові органи (Міжурядові конференції з приєднання) та національні органи публічної влади України.

З боку України інституційний механізм охоплює Офіс Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, урядовий Офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції, офіційну переговорну делегацію України, а також понад 30 міжвідомчих робочих груп, сформованих за всіма переговорними розділами. Особливе значення має парламентський вимір інституційної системи, який координується Комітетом Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу, який забезпечує перевірку кожного законопроекту на відповідність правовим стандартам ЄС до його винесення на голосування.

Запропоновано п'ять стратегічних напрямків оптимізації української переговорної системи: 1) формування деполітизованого кадрового ядра переговорників та збереження інституційної пам'яті; 2) інституціоналізація та забезпечення реальної інклюзивності залучення громадянського суспільства; 3) вдосконалення парламентської процедури (запровадження євроінтеграційного маркування законопроектів та обмеження внесення спам-правок); 4) запуск гібридного моніторингового механізму для Кластера 1 «Основи» за участю незалежних експертів; 5) децентралізація переговорної експертизи із залученням органів місцевого самоврядування.

У підрозділі 2.4. «*Етапи переговорів про вступ України до ЄС*» розроблено загальнотеоретичну модель стадійності та проаналізовано нормативно-процедурний зміст основних етапів переговорного процесу приєднання України до ЄС. Процедура приєднання класифікована на такі ключові етапи: 1) подання заявки та надання висновку Європейською комісією; 2) надання офіційного статусу держави-кандидата; 3) офіційне відкриття переговорів під час Першої міжурядової конференції та затвердження переговорної рамки; 4) двосторонній скринінг національного законодавства; 5) відкриття, ведення та тимчасове закриття 6 тематичних кластерів (35 розділів); 6) підготовка та складання підсумкового Договору про приєднання; 7) підписання та ратифікація Договору парламентом України, Європейським парламентом та парламентом кожної держави-члена ЄС.

Проаналізовано динаміку проходження Україною зазначених етапів. Наголошено на тому, що подання заявки 28 лютого 2022 року та отримання статусу кандидата 23 червня 2022 року відбулися у безпрецедентно стислі строки. У 2024–2025 роках Україна успішно провела масштабну сесію двостороннього скринінгу та підготувала Дорожні карти з верховенства права, реформи державного управління та функціонування демократичних інститутів. Встановлено, що переговорний процес не зупиняється на етапі ухвалення законів, а вимагає доведення стабільності правозастосовної практики.

У підрозділі проаналізовано наукові розробки щодо моделей поетапного вступу, які пропонують виділення передетапу кандидата, початкового етапу вступу, проміжного етапу та повноправного членства з відповідним розширенням доступу до структурних фондів і органів ЄС. Зроблено висновок, що хоча стрімкий початок переговорів демонструє високу політичну волю, подальший темп руху повністю залежатиме від подолання внутрішньої кризової динаміки розширення самого ЄС та якості виконання Україною контрольних індикаторів.

Розділ 3 «Правова парадигма співпраці України та Європейського Союзу» складається з трьох підрозділів, у яких здійснено ретроспективний аналіз еволюції двосторонніх правовідносин, досліджено становлення правового механізму забезпечення євроінтеграції України та висвітлено специфіку правових інструментів, закладених в Угоді про асоціацію.

У підрозділі 3.1. *«Становлення та розвиток правовідносин між Україною та Європейським Союзом»* висвітлено історичний шлях, правову еволюцію та зовнішньополітичні детермінанти становлення відносин між Україною та Європейським Союзом. Правовідносини пройшли шлях від декларування намірів у Договорі про партнерство та співробітництво 1994 року до глибокої секторальної інтеграції в межах Угоди про асоціацію 2014 року та набуття статусу кандидата на вступ у 2022 році.

У підрозділі здійснено теоретичну типологію чинників, що визначали еволюцію двосторонніх відносин: 1) ціннісні (спільні прагнення до свободи, демократії та верховенства права); 2) економічні (динаміка торговельного обороту, запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі; 3) правові (зміна договорів ЄС, розбудова *acquis communautaire*); 4) внутрішньоєвропейські (розширення ЄС 2004–2007 рр., інституційні кризи ЄС); 5) внутрішньонаціональні (суспільний консенсус в Україні, події Революції Гідності, конституційне закріплення євроінтеграційного курсу).

Встановлено, що ключовим поворотом у двосторонніх правовідносинах стала реакція ЄС на повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року. Це спонукало ЄС вийти за межі суто економічної та правової сумісності, надавши масштабну фінансову, гуманітарну та військову допомогу Україні, ухваливши рішення про відкриття переговорів про приєднання. Отже, двосторонні відносини трансформувалися зі співробітництва та асоціації у повноцінну підготовку до набуття членства в ЄС.

У підрозділі 3.2. *«Правовий механізм забезпечення європейської інтеграції України: формування та розвиток»* досліджено генезу, нормативно-правове регулювання та інституційне забезпечення внутрішньодержавного механізму реалізації євроінтеграційного курсу України. Встановлено, що формування цього механізму проходило паралельно із масштабними трансформаціями національної правової системи.

Проаналізовано еволюцію конституційного закріплення євроінтеграційного вектора, кульмінацією якого стало внесення у лютому 2019 року змін до Конституції України щодо безальтернативності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та НАТО. Проаналізовано систему законодавчих актів (Закони України «Про концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС», «Про міжнародні договори України», урядові підзаконні акти), що визначали нормативно-процедурний порядок адаптаційних заходів.

Обґрунтовано, що отримання статусу кандидата висунуло нові вимоги до дієвості правового механізму. Прийняття Кабінетом Міністрів України у лютому 2023 року Постанови «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (*acquis* ЄС)» (селф-

скринінгу) стало переломним моментом, що дозволило вперше в історії систематично проаналізувати понад 28 тисяч актів права ЄС та виявити чіткий обсяг нормативного масиву, який підлягає транспозиції в українське право.

У підрозділі 3.3. *«Правові механізми євроінтеграційних процесів в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС»* здійснено теоретико-правовий аналіз інструментів, процедур та межі юридичного зближення, закладених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС 2014 року. Розкрито розбіжності та спільні риси між механізмами виконання Угоди про асоціацію та безпосередніми переговорами про членство в ЄС.

Доведено, що Угода про асоціацію за своєю юридичною природою є асиметричним міжнародно-правовим договором, у якому політика асоціації визначається нормативними вимогами ЄС, а країна-партнер бере на себе зобов'язання з гармонізації внутрішнього правопорядку у обмін на доступ до Єдиного ринку ЄС. В Угоду закладено механізм динамічної відсилки, згідно з яким Україна зобов'язується імплементувати не лише той масив *acquis communautaire*, що існував на момент підписання Угоди, а й усі наступні зміни та нові директиви ЄС у відповідних секторах.

Здійснено чітке доктринальне розмежування процесів адаптації законодавства в межах асоціації та в межах переговорів про вступ. Якщо асоціація спрямована на досягнення секторальної сумісності (поступова економічна інтеграція та поглиблення політичної асоціації) без гарантій набуття підсумкової наднаціональної правосуб'єктності, то переговори про членство охоплюють повний масив 35 розділів *acquis communautaire*, регулюють питання трансферу суверенітету, участі в інституціях ЄС та вимагають досягнення повної відповідності Копенгагенським критеріям. З моменту відкриття переговорів Угода про асоціацію виступає як базовий інституційний фундамент, що інтегрується у загальну переговорну рамку.

Розділ 4 «Теоретико-практичний аналіз правового механізму набуття повноправного членства України в Європейському Союзі» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано нормативно-правове регулювання відповідності вимогам членства в ЄС, розкрито шляхи вдосконалення адаптації законодавства та досліджено роль моніторингу прогресу України з урахуванням наслідків для національної правової системи.

У підрозділі 4.1. *«Правова регламентація процесу забезпечення відповідності вимогам членства у ЄС»* проаналізовано особливості правової регламентації забезпечення відповідності України вимогам членства у ЄС з урахуванням новел Методології розширення 2020 року. Досліджено результати офіційного селф-скринінгу та двостороннього скринінгу 2024–2025 років, проведені Європейською комісією та урядовими структурами України.

Деталізовано результати первинної оцінки. Так, з 28 тисяч проаналізованих актів права ЄС встановлено, що 23 456 актів не потребують імплементації в українське законодавство (через їх суто внутрішньо-інституційний або індивідуальний характер), а 2 739 актів підлягають подальшій повній або частковій імплементації. Розкрито розподіл Рекомендацій Європейської комісії за тематичними кластерами, де найбільша кількість

рекомендацій (20) визначена в межах Кластера 1 «Основи» (зокрема Розділ 23 «Судова влада та основоположні права» 12 рекомендацій в Розділі 24 «Юстиція, свобода та безпека»), Кластера 4 «Зелений порядок денний» та Кластера 5 «Ресурси та сільське господарство».

Проаналізовано практичний перебіг переговорних подій 2025–2026 років. Зафіксовано, що ухваливши 14 травня 2025 року комплексні Дорожні карти з верховенства права, реформи державного управління та функціонування демократичних інституцій, Україна виконала проміжні вимоги для відкриття першого кластера. Зроблено висновок про дворівневу систему цілей євроінтеграційного процесу, де наднаціональний рівень ЄС прагне зберегти цілісність свого правопорядку, а внутрішньодержавний рівень України орієнтований на модернізацію публічної влади та захист національних безпекових інтересів.

У підрозділі 4.2. «Удосконалення механізмів адаптації законодавства країни-кандидата до законодавства ЄС» розроблено теоретико-методологічні та практичні пропозиції щодо вдосконалення внутрішньодержавного механізму адаптації законодавства України до acquis ЄС. Здійснено поглиблення понятійно-категоріального апарату теорії права щодо співвідношення термінів «адаптація», «апроксимація», «гармонізація», «уніфікація» та «транспозиція».

Доведено, що адаптація виступає як загальна категорія-процес, гармонізація – як спосіб усунення розбіжностей у законодавстві при збереженні національної форми, транспозиція – як техніко-юридичний процес перенесення директив у національні норми, а уніфікація – як створення повністю ідентичних правових норм (переважно через регламенти ЄС). Обґрунтовано необхідність відходу від застарілої методики статичного копіювання текстів актів ЄС та переходу до концепції динамічної апроксимації, яка враховує правозастосовчу практику Суду ЄС та ефективність діючих інституцій.

Критично важливим для України визначено дотримання принципу мінімальної необхідної адаптації. Цей принцип вимагає уникати надлишкової регуляції, коли національні органи встановлюють додаткові обтяжливі правила під приводом виконання вимог ЄС. Обґрунтовано засади функціонування нової Національної програми адаптації законодавства: 1) консолідація стратегічного планування (інтеграція зобов'язань за Угодою про асоціацію, Ukraine Facility та результатів скринінгу у єдину матрицю); 2) жорстка бюджетна верифікація (жоден проєкт не ухвалюється без розрахунку вартості та аналізу регуляторного впливу); 3) пріоритет розвитку адміністративної спроможності органів правозастосування. Охарактеризовано роль інструментів TAIEH та Twinning як важливих механізмів м'якого трансферу знань та практичного досвіду держав-членів.

У підрозділі 4.3 «Моніторинг прогресу України в досягненні критеріїв вступу до ЄС: наслідки для правової системи України» досліджено юридичну природу, імперативний характер та наслідки моніторингу прогресу України з боку ЄС для національної правової системи. Встановлено, що в умовах нової Методології 2020 року щорічні Звіти Європейської комісії про розширення трансформувалися з суто діагностичних документів у інструменти прямої дії з чіткими юридичними, політичними та фінансовими наслідками.

Висвітлено, що моніторинг здійснюється за чіткою шкалою оцінювання готовності (початковий рівень, деякий рівень, помірний рівень, добрий рівень, просунутий рівень) та оцінкою річного прогресу (регрес, відсутність прогресу, обмежений, помірний, добрий прогрес). Зафіксовано, що станом на 2026 рік загальний рівень виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію досяг 84 %, при цьому найбільший прогрес продемонстровано у сферах статистики (100 %), освіти та молоді (99 %), інтелектуальної власності (98 %) та митної справи (96 %), тоді як сфери екології, транспорту та сільського господарства потребують тривалих системних реформ.

На основі проведеного аналізу розроблено проєкт Стратегічної дорожньої карти вдосконалення механізму адаптації законодавства України до права ЄС, яка містить п'ять ключових блоків: 1) реформа інституційного координаційного механізму (посилення повноважень урядового центру євроінтеграції з правом вето щодо неякісних законопроєктів); 2) вдосконалення парламентської процедури (пріоритетність та євромаркування); 3) стратегічне планування та бюджетна верифікація; 4) пріоритезація Класера 1 «Основи» та регулярний аудит судових рішень у антикорупційних справах; 5) посилення превентивного двостороннього дипломатичного супроводу з усіма 27 державами-членами ЄС задля нейтралізації ризиків політичного блокування переговорного процесу.

ВИСНОВКИ

За результатами проведення дослідження з розробки цілісної загальнотеоретичної доктрини впливу теоретико-правових засад політики розширення ЄС на еволюцію правової системи України, визначено сутнісні характеристики, засади та проблеми цього процесу в умовах сьогодення та зроблено такі висновки:

1. У результаті дослідження правової природи ЄС було виявлено, що він має як риси, які притаманні державній формі управління, так і характеристики, що належать міжнародним міждержавним організаціям.

Відповідно *Європейський Союз* – це унікальне політико-правове утворення, засноване на партнерстві між суверенними європейськими державами, які об'єднані спільними цінностями і цілями, мають характеристики інституційної, економічної, валютної систем.

Виокремлено класифікацію ознак, що характеризують ЄС як унікальне партнерське утворення:

1) *політичні ознаки*: заснованість на засадах рівності та невідчужуваності суверенітету держав; тривалість об'єднання, що побудована на стабільності інституційної системи та політичних рішеннях держав-членів; суб'єктність ЄС у межах міжнародної комунікації, що погоджена всіма державами-членами в рамках установчих договорів; право вільного виходу зі складу ЄС;

2) *правові ознаки*: заснування на підставі установчих договорів; організаційно-правова єдність та багаторівневність інституційної системи Європейського Союзу; взаємопов'язаність національних правопорядків із правопорядком Союзу; обмежена установчими договорами компетенція; спільне громадянство;

3) *соціально-економічні ознаки*: захист всіх громадян ЄС на засадах рівності, недискримінації та толерантності; спільна економічна система; спільна валюта.

Відмежовано поняття асоційованого членства та членства в ЄС як окремих видів співпраці між ЄС та третіми країнами, що має різні економічні, політичні та правові наслідки і подекуди – односторонній характер.

2. З погляду теорії держави і права, політику розширення Європейського Союзу пропонується визначати як складний механізм правової конвергенції та системної інституційної європеїзації, що забезпечує інтеграцію національної правової системи країни-кандидата до автономного регіонального правопорядку ЄС, зумовлюючи якісну трансформацію функціонального змісту державного суверенітету, еволюцію системи джерел права та модернізацію державного апарату під впливом жорсткого наднаціонального інституційного контролю.

Таке теоретико-правове визначення комплексно розкриває сутність політики розширення через такі базові категорії: трансформація державного суверенітету та механізму держави; генезис інтеграційного правопорядку та правової конвергенції; інституційна європеїзація та модель зовнішнього стимулювання; принцип реверсивності (оборотності).

Запропоноване визначення дозволяє концептуалізувати політику розширення ЄС не просто як процедуру в межах міжнародного права, а як комплексний державотворчий та нормотворчий процес.

3. Акцентовано увагу на функціональній сегментованості європейської інтеграції як її унікальній особливості. Усі утворення та політики, що функціонують у межах Євросоюзу, не виступають окремими суб'єктами із особливими юрисдикціями, кожна з яких має власну організацію, а є єдиним союзом зі спільним сегментованим організаційним ядром та територіальним розширенням, яке залежить від функцій у межах певної компетенції.

Систему сегментованої європейської інтеграції визначено як сукупність політик, які демонструють варіативність компетенцій ЄС та держав-членів, а також держав-нечленів, у різних сферах та на різних територіальних просторах, що зберігає свою інституційність, визначену установчими договорами.

4. Проаналізовано особливість процесу розширення ЄС, який передбачає складну взаємодію політичних, економічних та правових чинників, що визначають, чи відповідають країни-кандидати вимогам членства.

Запропоновано таку класифікацію викликів політики розширення Європейського Союзу:

1) *внутрішньоєвропейські виклики*: розбіжність у розумінні політики розширення; політична готовність; відступ від демократичних засад розвитку; безпекові, економічні, соціальні застереження громадян ЄС; низька залученість громадянського суспільства до процесів розробки політики розширення та прийняття рішень щодо нього;

2) *зовнішньоєвропейські виклики* (виклики для країн-кандидатів): безпекові, економічні, соціальні застереження громадян; внутрішні дебати щодо доцільності вступу до ЄС, низька обізнаність жителів про переваги ЄС та наслідки вступу до нього; відступ від демократичних засад розвитку.

5. Науково обґрунтовано концептуальні засади оптимізації теоретико-правової моделі політики розширення ЄС в умовах сучасних трансформацій наднаціонального правопорядку. Запропоновано розглядати підвищення ефективності цієї політики через призму таких правових векторів:

- доктринальне зміцнення механізмів імперативного дотримання правових стандартів ЄС, що передбачає трансформацію юридичних інструментів контролю за виконанням кандидатами нормативно-правових вимог *acquis*;
- інституціоналізацію участі інститутів громадянського суспільства у правотворчому та правозастосовному процесах гармонізації законодавства, що виступає гарантією антропоцентризму та легітимності нових правових норм;
- впровадження концепції «диференційованої правової інтеграції», яка теоретично обґрунтовує можливість застосування гнучких нормативно-правових режимів та різнорівневого обсягу правосуб'єктності держави-кандидата в інституційній системі ЄС на проміжних етапах юридичного зближення.

6. Запропоновано загальнотеоретичну модель стадійності юридичного процесу приєднання держави до ЄС, яку визначено як послідовність нормативно регламентованих процедурних етапів:

- 1) ініціативно-процесуальний (подання та правова експертиза заявки про членство);
- 2) статусно-визначний (юридичне закріплення офіційного правового статусу країни-кандидата);
- 3) дипломатично-правотворчий (офіційні переговори щодо нормативної адаптації та умов приєднання);
- 4) проєктно-договірний (техніко-юридична розробка проєкту Угоди про приєднання);
- 5) легітимаційний (підписання та ратифікаційне затвердження Угоди в національних правових системах);
- 6) фінально-інтеграційний (набуття повного обсягу правосуб'єктності держави-члена ЄС).

Доведено, що переговорний процес про вступ до ЄС, за своєю правовою природою, є двовимірним юридично-політичним феноменом, у структурі якого теоретично виокремлено політико-правовий детермінант (внутрішній та зовнішньоправовий виміри узгодження державних інтересів) та формально-юридичний (техніко-нормативний) детермінант (процедура адаптації та транспозиції норм *acquis*).

З позицій теорії держави і права, визначено системні передумови сталого функціонування механізму переговорного процесу, якими є: інституційно-правова спроможність (наявність узгодженої системи державних органів із чітко розмежованою компетенцією); процедурна ефективність координаційного механізму (юридична впорядкованість процесів підготовки, прийняття та моніторингу реалізації євроінтеграційних актів); системно-структурна зрілість національної законодавчої системи (її здатність до динамічної адаптації, колізійної стійкості та відсутності дефектів правореалізації).

7. Для України, як і переважної більшості країн, що перебувають у процесі вступу до ЄС, він не єдиний і поєднується із процедурами, передбаченими

Угодою про асоціацію. Основною метою Угоди про асоціацію є зміцнення політичної асоціації та економічної інтеграції країни-кандидата з ЄС. У свою чергу, переговори про вступ до ЄС є процесом, у якому країна-кандидат повинна досягти згоди з державами-членами ЄС про умови її вступу. Однак вони тісно взаємопов'язані і з розвитком переговорів майже об'єднуються. Їх слід розглядати як окремі процеси, оскільки вони базуються на різних правових засадах, мають різну мету та перелік завдань, тоді як процедури асоціації стосуються *acquis*, тобто повної гармонізації національного правового порядку з законодавством ЄС до дня фактичного членства в ЄС, переговорний процес стосується конкретної проблематики в транспозиції *acquis* і закінчується завершенням переговорів про вступ здебільшого за декілька років до членства.

8. Визначено політичні, інституційні, економічні переваги моделі поетапної інтеграції в ЄС.

Доведено доцільність застосування до України моделі поетапної інтеграції. Визначено, що зміна геополітичної ситуації та невинуватені очікування країн-кандидатів, що наразі вже тривалий час перебувають у переговорному процесі з ЄС, вимагають серйозного перегляду методології розширення.

9. Здійснено теоретико-правову типологію факторів детермінації еволюції та інтенсифікації правових зв'язків між Україною та Європейським Союзом, у результаті чого виокремлено та систематизовано такі їхні сутнісні характеристики:

- аксіологічно-правовий фактор: імперативна визначеність європейських правових цінностей (людська гідність, верховенство права, демократія, фундаментальні права і свободи) як нормативно-ціннісного фундаменту та системного критерію юридичної правомірності процесів конвергенції правопорядків;

- спеціально-правовий фактор: еволюція правових форм взаємодії від Угоди про партнерство та співробітництво до Угоди про асоціацію (включаючи режим ПВЗВТ) та подальшого переговорного процесу, де базовим інструментом правового регулювання постає обов'язок динамічної гармонізації та транспозиції національного законодавства відповідно до *acquis* ЄС;

- функціонально-економічний фактор: правове забезпечення гармонізації ринкових відносин, регулювання торговельного обороту та надання спеціальних юридичних режимів (зокрема, безвізового перетину кордону), що зумовлено масштабністю та специфікою окремих секторів національної економіки в контексті їх інтеграції до внутрішнього ринку ЄС;

- наднаціонально-диференціальний фактор: специфіка юридичної диференціації статусів держав пострадянського простору в системі права ЄС, що зумовила трансформацію методології розширення та виокремлення України в категорію суб'єктів із особливим процедурно-правовим режимом набуття членства;

- внутрішньодержавний фактор: еволюція конституційно-правового зафіксованого євроінтеграційного вектора, що трансформувалася з мінливого політичного курсу у фундаментальний принцип функціонування української

держави, який відображає правові прагнення українського суспільства та забезпечує соціально-правову легітимацію гармонізаційних процесів.

10. Обґрунтовано теоретичну модель диференційованої європейської інтеграції як специфічної форми функціонування плюралістичного наднаціонального правопорядку. Доведено, що сучасний правовий простір ЄС характеризується співіснуванням різноманітних нормативно-правових режимів із неоднаковим рівнем юридичної імперативності та обсягом делегування суверенних повноважень. Це зумовлює фундаментальне переосмислення наукової концепції європейської інтеграції від статичної моделі монолітного наддержавного об'єднання до динамічної системи гнучкої юридичної конвергенції, яка визначає межі та рівні участі суб'єктів у реалізації публічно-правової мети ЄС.

Сформульовано двовекторну систему цілей євроінтеграційного процесу, у структурі якої теоретично виокремлено та розмежовано:

1) наднаціонально-інституційний вектор (цілі першого рівня – ЄС та держав-членів): імперативне забезпечення системної цілісності та правової стабільності наднаціонального правопорядку; розробка й уніфікація конвергентних правових норм для функціонування спільного ринку та гармонійного забезпечення «чотирьох свобод» (вільного руху товарів, осіб, послуг і капіталу); нормативне закріплення та наднаціональний захист фундаментальних цінностей верховенства права, демократії та прав людини;

2) зовнішньосуб'єктний вектор (цілі другого рівня – третіх країн, зокрема України): нормативно-процедурна детермінація взаємодії з наднаціональним правопорядком через участь у спільних правових режимах (зокрема, зонах вільної торгівлі); інституційна модернізація національного державного механізму на основі стандартів *good governance*; використання європейських правових доктрин для зміцнення національної правової безпеки; системно-динамічна апроксимація національного законодавства до *acquis communautaire* як спеціальний юридичний спосіб підготовки до набуття повного обсягу наднаціональної правосуб'єктності (членства в ЄС).

11. Визначено особливості співпраці з ЄС за угодами про асоціацію та асоційованого членства, де останнє розглядається як ймовірна модель співпраці з ЄС до повного членства в ньому.

Обґрунтовано, що зміни, зумовлені оновленою методологією розширення, свідчать про перехід від технократичної моделі розширення до політично керованого процесу, де держави-члени повертають собі важелі стратегічного контролю.

Тенденція до білатералізації переговорної рамки свідчить про кризу довіри до наднаціональних інституцій ЄС. Відбувається зміщення акцентів з нормативної логіки розширення (як інструменту трансформації правових систем) на певну геополітичну логіку. З огляду на це, стратегічним завданням вбачається формування стійкої коаліції держав-членів (зокрема, за участі Німеччини, Франції), яка б виступила гарантом інституційної цілісності процесу. Метою такої консолідації має стати недопущення включення надмірних двосторонніх вимог до спільних документів ЄС (та забезпечення безумовного

пріоритету Копенгагенських критеріїв членства для вирішення питання про членство України в ЄС.

12. Констатовано формування дворівневої системи розширення ЄС з *економічною* (швидка інтеграція до ринків та отримання фінансування через «Плани зростання») та *політичною* (процес вступу залишається складним, бюрократизованим та вразливим до вето країн-членів) *складовими*.

Для України це означає необхідність стратегічного балансування: максимальне використання фінансових можливостей Ukraine Facility вже зараз, при одночасному усвідомленні того, що закриття переговорних кластерів буде залежати від здатності країни нейтралізувати політичні ризики (права меншин, антикорупція тощо) через превентивну дипломатію з усіма 27 країнами-членами ЄС.

13. Встановлено багатовимірність значення адаптації національного законодавства: макроекономічно – через інструмент включення в глобальний ринок; політично – через зовнішні застереження запобігання авторитаризму та обмеженого впливу; юридично – через механізм правової конвергенції (наближення).

На сьогодні для України адаптація законодавства є не просто технічною вимогою, а стратегією модернізації української держави.

Доведено, що для України як держави-кандидата критично важливим є дотримання принципу «мінімальної необхідної адаптації». Це, зокрема, дозволить прискорити закриття переговорних глав завдяки спрощенню процедур.

Зважаючи на проведений аналіз європейського досвіду, визначено такі засади механізму реалізації українського НПАЗ: 1) консолідація стратегічного планування; 2) жорстка бюджетна верифікація; 3) пріоритет адміністративної спроможності.

14. Виокремлено правові, економічні, політичні та інвестиційні особливості моніторингу прогресу України в досягненні критеріїв вступу до ЄС. Наслідки моніторингу прогресу України в досягненні критеріїв вступу мають системний та всеохопний характер. Вони не обмежуються дипломатичною площиною, а безпосередньо формують рамки фінансової стабільності, визначають пріоритети законодавчого процесу та конструюють інвестиційну привабливість держави.

У сучасних умовах моніторинг ЄС трансформувався з інструменту м'якої сили на ключовий дисциплінарний фактор державної політики. Він унеможливорює імітацію реформ та стимулює Україну дотримуватися курсу на європейську інтеграцію, у зв'язку із чим процедура оцінювання прогресу стає важливою конструкцією української державності на етапі переходу від кандидата до члена ЄС.

15. Запропоновано Проект Стратегічної дорожньої карти вдосконалення механізму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (*acquis* ЄС).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в періодичних наукових виданнях, які індексуються в наукометричних базах Web of Sciences та Scopus

1. Roman M. Fridmanskyy, Viktoria I. Fridmanska, Ihor Yu. Dir, Vasyl V. Kopcha «The human right to sterilization: medical and legal aspect». *Wiadomości Lekarskie*, 2021. Volume LXXIV, Issue 10 Part 2. P. 2674–2678. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/cbbc5108-8641-45b5-8f02-999bbe9a76cb>
2. Teremetskyi V., Kovalchuk O., Kolesnikov A., Bogdanov R., Korniienko M., Dir I. Improving the Information and Legal Support of the Judicial System of Ukraine: Experience of the European Court of Human Rights. *Journal of Ecohumanism*. 2024. Vol 3, № 3. P. 61–74. URL : <https://ecohumanism.co.uk/joe/ecohumanism/article/view/3349>
3. Vladyslav Ivanovych Teremetskyi, Olha Borysivna Bodnar-Petrovska, Ihor Yuriiiovych Dir, Anatolii Anatoliiiovych Petrenko, Tetiana Viktorivna Lien (2025). European Union`s Legal System: Essential Features and Tendencies of Modern Development. *Science of Law*. 2025. № 1. P. 1–6. URL : <https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1058/117-SoL2025%281%291-6%5bUkraine%5d.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Roman M. Fridmanskyy, Andrianna Yu. Badyda, Oleksandr O. Pifko, Ihor Yu. Dir. Human rights in the context of transhumanist medicine: ethical and legal aspects. *Wiadomości Lekarskie Medical Advances*, 2024. Volume LXXVII, Issue 10. P. 2077–2082 URL : <https://www.wiadomoscilekarskie.pl/pdf-195164-117374?filename=Human-rights-in-the-conte.pdf>

Статті в періодичних фахових наукових виданнях України:

1. Дір І. Ю. Євроінтеграція України на сучасному етапі: постановка проблеми. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2022. № 2–4. С. 179–183. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/88/110>
2. Дір І. Ю. Основні характеристики «acquis communautaire» Європейського Союзу. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2023. № 78 (4) частина 2. С. 348–355. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/58.pdf>
3. Дір І. Ю. Роль самітів Європейського Союзу у процесі розширення. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2023. № 2. С. 212–214. URL : https://kup.edu.ua/doc/chasopis/chasopis_2023_2.pdf
4. Дір І. Ю. Договір про створення Конституції Європи як етап у поглибленні інтеграції держав-членів Європейського Союзу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 533–536. URL : <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/87.pdf>
5. Дір І. Ю. Статус кандидата на членство у Євросоюзі та зобов'язання України. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2023. № 79 (5). С. 322–326. URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/79_part-2.pdf

6. Дір І. Ю. Правова сутність Європейського Союзу. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2023. № 80 (2). С. 301–306. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/51-1.pdf>
7. Дір І. Ю. Процес імплементації *acquis* ЄС у національне законодавство України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 676–682 URL : https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/02/APP_01_2024-1.pdf
8. Дір І. Ю. Основні договори Європейського Союзу. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2024. № 81 (1), частина 3. С. 263–268. URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/81_part-3.pdf
9. Дір І. Ю. Спільні політики Європейського Союзу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 761–765 URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/127.pdf>
10. Дір І. Ю. Основні інституції Європейського Союзу. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2024. №82 (3). С. 207–213. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/04/82-part-3.pdf>
11. Дір І. Ю. Спеціальні інституції Європейського Союзу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 584–588. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/101.pdf>
12. Дір І. Ю. Переговори про вступ в ЄС: досвід та перспективи для України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. С. 370–375. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/58-2.pdf>
13. Дір І. Ю. Інституційно-процедурна трансформація переговорного механізму вступу до Європейського Союзу. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2025. № 92, частина 5. С. 167–173. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/01/92-part-5.pdf>

Статті в зарубіжних наукових виданнях:

1. Dir I. Peculiarities of the negotiation process for the European Union accession. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. Issue 3. P. 11–15. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2023/08/Vishegrad_03_2023.pdf
2. Dir I. Bilateral relations between Ukraine and the European Union. / *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. Issue 6. P. 26–29. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2024/02/Visegrad_06_23_FINAL.pdf
3. Dir I. The current state of bilateral relations between Ukraine and the European Union. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. Issue 1. P. 12–15. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2024/04/Visegrad-1_2024.pdf
4. Dir I. Ukraine's European integration aspirations: confrontation of two worldviews. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2024. Issue 1. P. 32–36 URL : https://ehs-journal.ro/wp-content/uploads/2024/05/ESLHS-1_24.pdf
5. Dir I. Policy of the European Union in relation to Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. Issue 2. P. 32–36. URL : <https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2024/07/8.pdf>
6. Dir. I. Legal harmonisation of Ukraine with European Union law: institutional and normative analysis of the implementation of 33 chapters of the *acquis*

communautaire. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 4. P. 16–22. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/12/Vishegrad_4_2025.pdf

7. Dir I. International investment policy of the European Union: the evolution of EU competence and contemporary mechanisms of legal regulation / *Visegrad Journal on Human Rights*. 2026. Issue 2. P. 52-57. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2026/08/Vishegrad_2_2026-1.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дір І. Ю. Результати саміту Україна–ЄС: майбутні виклики. Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти»: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 18–19 квітня 2023 року) / за заг. ред.: М. М. Палінчак, М. М. Король, В. В. Химинець. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. С. 362–365

2. Дір І. Ю. Копенгагенські критерії як складник процесу вступу до ЄС. Восьмі Таврійські юридичні наукові читання : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 168–171.

3. Дір І. Ю. Особливості переговорного процесу, які необхідно врахувати при реалізації конституційного положення щодо вступу України до Європейського Союзу. Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 27 червня 2023 року). Київський університет права Національної академії наук України. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2023. С. 139–143.

4. Дір І. Ю. Імплементация Україною базових цінностей Європейського Союзу. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф. з нагоди 75-ї річниці Заг. декларації прав людини, м. Харків (08 груд. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: Серьогіна С. Г., Бошицький Ю. Л., Рабінович П. М. та ін. ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; Київ. ун-т права НАН України. Харків : Право, 2023. С. 43–46.

5. Дір І. Ю. Питання відносин між Україною і ЄС в порядку денному поточних самітів Європейського Союзу: матеріали 78-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу юридичного факультету. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2024. С. 208–212.

6. Дір І. Ю. Євроінтеграція як пріоритет України, визначений у державних стратегіях. Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 лютого 2024 р.). К. : Національний авіаційний університет, 2024. С. 68–70.

7. Дір І. Ю. Торговельні відносини між Україною та Європейським Союзом. Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне економічне співробітництво: аналіз стану, реалії і проблеми»: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23–24 лютого 2024 року) / за заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, В. В. Химинець та ін. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 241–244.

8. Дір І. Ю. Особливості адміністративно-правових засад релокації бізнесу в країні ЄС у контексті європеїзації національного правопорядку. Закарпатські правові читання. Релокація в умовах екстраординарних правових режимів: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 25–26 квітня 2025 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 192–194.

9. Дір І. Ю. Торгівля послугами між Україною та Європейським Союзом: сучасний стан та перспективи. Всеукраїнська науково-практична конференція «Зовнішньоекономічні відносини України в умовах російсько-української війни». Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. (м. Київ, 23 жовтня 2025 року) / за заг. ред. Шниркова О. І., Поліщук Л. С. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, 2025. С. 27–28.

АНОТАЦІЯ

Дір І.Ю. Теоретико-правові засади політики розширення Європейського Союзу в контексті реалізації правового механізму європейської інтеграції України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026.

Дисертаційне дослідження є одним з перших узагальнень науково-теоретичних та прикладних напрацювань теоретико-правових засад політики розширення Європейського Союзу в контексті реалізації правового механізму європейської інтеграції України, в якому виявлено неоднозначність науково-теоретичних поглядів у цій сфері, проведено порівняльно-правове дослідження концепцій розширення ЄС, та ймовірного членства України в ЄС у ближній перспективі. Дисертаційне дослідження є новим для юридичної науки комплексним баченням політики розширення Європейського Союзу, а також формування уявлення про правовий механізм європейської інтеграції України, за результатами якого зроблено висновки про можливість використання прогресивного досвіду країн-членів ЄС для вдосконалення українського правопорядку.

Досліджено правову природу ЄС, виявлено, що він має як риси, які притаманні державній формі управління, так і характеристики, що належать міжнародним міждержавним організаціям. *Європейський Союз* – це унікальне політико-правове утворення, засноване на партнерстві між суверенними європейськими державами, які об'єднані спільними цінностями і цілями. Мають характеристики інституційної, економічної, валютної систем.

Акцентовано увагу на необґрунтованості позиції, за якою держави, що стають членами ЄС, втрачають частину свого суверенітету, зважаючи на те, що ЄС обмежений у своїй діяльності нормами первинного права, які були ними ратифіковані, а сама правова та економічна система Союзу має наднаціональний характер та інтегрується у відповідні системи цих країн. Наділяючи ЄС певними

повноваженнями, держави-члени не обмежують свій суверенітет, а лише, на наше переконання, посилюють і поглиблюють його за рахунок наданих умовно суверенних повноважень ЄС, де вони, відповідно до засад функціонування всіх інституцій, можуть впливати на прийняті рішення, які стосуватимуться не лише конкретної країни, а й інших держав-членів та ЄС у цілому.

Правопорядок ЄС визначено як автономну, ієрархічно структуровану систему правових норм, принципів та інституційних механізмів, що виникли на основі установчих договорів, мають наддержавну природу та спрямовані на регулювання відносин між державами-членами, інституціями ЄС та приватними особами в межах переданих державами суверенних повноважень.

Відмежовано поняття асоційованого членства та членства в ЄС як окремих видів співпраці між ЄС та третіми країнами, що мають різні економічні, політичні та правові наслідки і характеризуються в певних аспектах одностороннім характером з погляду третьої країни.

Запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності політики розширення ЄС на сучасному етапі: зміцнення механізмів відповідності; підвищення рівня залученості громадянського суспільства; прийняття диференційованої моделі інтеграції через запровадження гнучких механізмів інтеграції, які дозволяють різні рівні участі в політиці та інституціях ЄС на різних етапах партнерства.

Доведено, що для України як держави-кандидата критично важливим є дотримання принципу «мінімальної необхідної адаптації». Це дозволить, зокрема, прискорити закриття переговорних глав завдяки спрощенню процедур.

Обґрунтовано, що сучасна архітектура політики розширення ЄС характеризується фундаментальним зміщенням акцентів від дипломатичного заохочення до суворого інституційного контролю, де процедура моніторингу відіграє центральну роль. Якщо на етапах попередніх хвиль розширення звіти Європейської комісії виконували переважно діагностичну функцію, фіксуючи стан наближення законодавства, то після затвердження оновленої методології у 2020 році вони трансформувалися в інструмент прямої дії з чітко визначеними правовими та фінансовими наслідками.

Виокремлено правові, економічні, політичні та інвестиційні особливості моніторингу прогресу України в досягненні критеріїв вступу в ЄС. Його наслідки в досягненні критеріїв вступу мають системний та всеохопний характер. Вони не обмежуються дипломатичною площиною, а безпосередньо формують рамки фінансової стабільності, визначають пріоритети законодавчого процесу та конструюють інвестиційну привабливість держави.

Ключові слова: *теоретико-правові засади, Європейський Союз, членство, розширення ЄС, європейська інтеграція, вступ до ЄС, Угода про партнерство та співробітництво, Угода про асоціацію, Копенгагенські критерії членства, методологія розширення, *acquis communautaire*, адаптація законодавства, гармонізація законодавства, правопорядок, міжнародна співпраця.*

SUMMARY

Dir I. Theoretical and Legal Foundations of the European Union Enlargement Policy in the Context of Implementing the Legal Framework for Ukraine's European Integration. – Qualifying scholarly work on rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Sciences (Law) in specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines. – SHEI «Uzhhorod National University», 2026.

This dissertation constitutes one of the initial syntheses of theoretical and applied scholarly insights into the theoretical and legal foundations of the European Union enlargement policy within the context of implementing the legal mechanism of Ukraine's European integration. It identifies divergences across legal scholarship in this field and provides a comparative legal analysis of EU enlargement frameworks alongside the prospects of Ukraine's accession to the EU in the near term. The study advances an original, comprehensive jurisprudential perspective on the EU enlargement policy and conceptualizes the legal mechanism of Ukraine's European integration, formulating conclusions on leveraging the progressive practices of EU Member States to advance the Ukrainian legal order.

Examining the legal nature of the EU, the study demonstrates that it combines attributes of state-like governance with characteristics intrinsic to international intergovernmental organizations. The European Union is defined as a unique political and legal entity founded upon a partnership of sovereign European states united by common values and objectives, exhibiting properties of cohesive institutional, economic, and monetary systems.

The dissertation challenges the notion that acceding states forfeit aspects of their sovereignty. It establishes that the EU's actions remain strictly circumscribed by the primary law ratified by its Member States, while the Union's supranational legal and economic order integrates directly into domestic legal systems. In conferring select competences upon the EU, Member States do not curtail their sovereignty; rather, they reinforce and enhance it through conferred conditionally sovereign powers. Through the institutional architecture of the EU, Member States actively shape decision-making processes that govern not only their domestic jurisdictions, but the Union and its Member States as a whole.

The EU legal order is conceptualized as an autonomous, hierarchically structured system of legal norms, principles, and institutional arrangements deriving from the founding treaties. It is characterized by supranational authority and governs legal relations among Member States, EU institutions, and natural or legal persons within the bounds of conferred sovereign powers.

The study differentiates between associated membership and full EU membership as distinct modalities of cooperation between the EU and third countries. These modalities entail disparate economic, political, and legal consequences and remain, in certain dimensions, structurally asymmetric from the perspective of the third country.

Segmented European integration is conceptualized as an aggregate of policies exhibiting differentiated competences among the EU, Member States, and non-member

states across distinct policy domains and territorial dimensions, while preserving the foundational institutional integrity established by the EU treaties.

Recommendations are advanced to enhance the efficacy of the EU enlargement policy under contemporary conditions: reinforcing compliance mechanisms; enhancing civil society participation; and adopting a differentiated integration model via flexible mechanisms that permit varying degrees of participation in EU policies and institutions across progressive stages of partnership.

The accession process is structured into the following sequential stages: formal submission and review of the application for EU membership; grant of official candidate country status; conduct of accession negotiations; drafting of the accession treaty; signature and ratification; and entry into force conferring full EU Member State status.

Key structural prerequisites for advancing accession negotiations are identified as: a) an effective institutional framework; b) a robust reform coordination mechanism; and c) a resilient legislative system.

The EU is defined as a distinct integrative international order which, while sharing traits with other international regimes, is defined by deepening and expanding common economic, legal, migration, and security policies that operate without eroding the national sovereignty of its Member States.

The findings demonstrate that the EU operates largely as a system of differentiated integration, wherein multiple legal orders of varying and at times coordinate–normative force coexist within a single shared space. This dynamic portends a fundamental reassessment of the concept of «European integration» regarding the extent to which states pool efforts across specific areas to secure the values and objectives of the EU as a public-law economic entity.

Europeanization is characterized as a progressive legal, institutional, economic, and socio-cultural process transforming the trajectory and substance of domestic governance to the extent that the political and economic dynamics of the EU and related institutional bodies become embedded in the institutional logic of national politics and policymaking.

The study identifies the multidimensional nature of legislative approximation: the macroeconomic dimension (serving as an instrument of global market integration); the political dimension (acting as external safeguards against authoritarian backsliding and illicit influence); and the legal dimension (operating via mechanisms of legal convergence and approximation). For Ukraine, the approximation of national legislation represents not merely a technical requirement, but a comprehensive strategy for modernizing the state.

Compliance with the principle of «minimal necessary approximation» is extremely vital for Ukraine as an accession candidate. Adherence to this principle, in particular, excludes the potential closure of negotiating chapters by streamlining administrative procedures.

The contemporary architecture of EU enlargement policy reflects a profound transition from diplomatic incentivization to rigorous institutional oversight, centered on strict monitoring procedures. Whereas European Commission reports historically served a primarily diagnostic function during earlier enlargement waves by recording

the pace of legal approximation, the revised enlargement methodology adopted in 2020 transformed them into instruments of direct operational effect with binding legal and budgetary ramifications.

The study details the legal, economic, political, and investment dimensions of monitoring Ukraine's progress toward satisfying the accession criteria. The outcomes of this monitoring produce systemic and far-reaching effects that transcend diplomatic discourse, directly defining financial stability frameworks, shaping legislative priorities, and governing the state's sovereign investment climate.

Keywords: *theoretical and legal foundations, European Union, membership, EU enlargement, European integration, EU accession, Partnership and Cooperation Agreement, Association Agreement, Copenhagen criteria, enlargement methodology, *acquis communautaire*, legislative approximation, harmonization of legislation, legal order, international cooperation.*